

TÜRKÇE

Şiir

Dizeler halinde yazılan yazılara, **manzum yazı** veya **manzume** adı verilir. Manzum yazı genellikle devrik cümlelerden oluşur. Dizelerin ilk harfleri büyük yazılır; düz yazıda ise noktalama işaretlerinden sonra büyük harf kullanılır. Düz yazıda paragraf vardır, manzumede ise bölümler vardır. Her manzume, şiir değildir (fabllar) ancak her şiir, bir manzumedir. Manzum yazıda satırlar alt alta gelir; düz yazıda olduğu gibi cümleler birbirini takip etmez.

İnsan ruhunda derin ve güzel duygular uyandıran, sanat değeri taşıyan manzumelere **şiir** denir. Şiir yazarlara **şair (ozan)** denir. Şiir iki yönden incelenir:

1- İÇERİK	2- BİÇİM
A. ANLAM	A. NAZIM BİRİMİ
B. KONU	B. ÖLÇÜ
C. TEMA	C. UYAK
D. TÜR	

ŞİİRİN İÇERİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

ANLAM: Konunun ele alınış doğrultusu ve o doğrultuda okuyucudaki etkileri, kısaca okuyucunun hissettikleridir.

KONU: Şairin üzerinde durduğu durum, düşünce ya da olaydır. Şairin düşündüren, onu şiir yazmaya iten neden konudur. Şiirin konusu, "Şiirde neden söz ediliyor?" sorusuyla bulunur.

TEMA (ANA DUYGU): Sanatçının ele aldığı konuda egemen olan duygudur. Didaktik (öğretici) şiirler, düşünce ağırlıklı olduklarından ana duygu yerine **öğüt** içerir.

TEMA = KONU + DUYGU

(ANA DUYGU)

ŞİİR TÜRLERİ (KONULARINA GÖRE ŞİİRLER)

Şiirler konularına göre lirik, epik, didaktik, pastoral, satirik ve dramatik olmak üzere ayrılır.

1. Lirik Şiir: Duygu ve düşüncelerin coşku dolu bir dille anlatıldığı şiirlerdir. Lirik şiirde toplumsal olaylardan duyulan sevinç ya da acı gibi ortak duygular; aşk, ayrılık, özlem, ölüm acısı gibi kişisel duygular anlatılır.

*Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak,
Ben aşkımla bahar getirdim sana;
Tozlu yollarından geçtiğim uzak
İklimden şarkılar getirdim sana.
(Ahmet Muhip Dıranas)*

2. Pastoral Şiir: Doğa güzelliklerini, çoban ve kır hayatını anlatan şiirlerdir.

Gümüş bir dumanla kaplandı her yer
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı
Sürüler, çemenler, sarı çiçekler
Beyaz kar, yeşil çam, yayla dumanı.
Ömer Bedrettin Uşaklı

3. Didaktik Şiir: Bilim, sanat, felsefe, ahlak, din gibi kavramların temel ilke ve kurallarını öğretmek; onlardan ahlaki bir ders çıkarmak için yazılan öğretici şiirlerdir. Duygudan çok akla dayanan bir anlatım esastır. Manzum hikâyeler, fabllar bu gruba girer.

*İnsanlığa dürüst davran
İnsan küçük büyük evran
İnsanlara hakça davran
Koltuk sana bâki değil
(Yunus Emre)*

4. Epik Şiir: Savaş, kahramanlık, yiğitlik ve vatan sevgisi konularını veya tarihsel bir olayı coşkulu bir biçimde anlatan şiirlerdir. Epik şiirlerde yiğitçe bir söyleyiş hâkimdir. Destanlar da bu türe örnektir.

Durduk süngüsü düşmanın pırıl pırıl
Önümüze çıktı bir gündüz, bir gece
Korku değil hâşâ
Bir büyük düşünce.
Fazıl Hüsnü Dağlarca

5. Satirik Şiir: Toplum hayatının aksayan yönlerinin düzensizliklerinin, insanların çeşitli konulardaki beceriksizliklerinin, zayıflıklarının anlatıldığı yergi şiirleridir.

Bir vakte erdi ki bizim günümüz,
Yiğit belli değil mert belli değil,
Herkes yarasına derman arıyor
Deva belli değil dert belli değil.

6. Dramatik Şiir: Dramatik şiir, eski tiyatrodan kullanılan şiir türüdür. Eski Yunan edebiyatında oyuncuların sahnede söyleyecekleri sözler şiir hâline getirilir ve onlara ezberletilirdi. Bu durum, dram tiyatrosu türünün (19yy.) çıkışına kadar sürmüştür. Daha sonra ise tiyatro metinleri düz yazıyla yazılmaya başlanmıştır.

SOYTARI:

Ben minicik, çelimsiz bir çocukken
Hey anam hey! Ne yel, ne yağmur
Delilik sadece bir oyuncaktı
Çünkü yağmur her gün yağardı.
(W. Shakespeare – On İkinci Gece)

ŞİİRİN BİÇİM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

ÖLÇÜ: Dizelerde, hece sayısının eşitliğine ya da hecelerinin ses özelliklerine göre oluşturulan kalıplara ölçü denir. Edebiyatımızda, hece ve aruz olmak üzere iki ölçü kullanılmıştır. Cumhuriyet sonrasında daha çok serbest şiir (ölçüsüz şiir) anlayışı ağırlık kazanmıştır.

Hece Ölçüsü: Bir şiirdeki dizelerin hece sayısı bakımından eşit olmasıdır. Hece ölçüsü, şiirimizin ulusal ölçüsüdür. Bilinen en eski şiir örneklerinde kullanılan bu ölçü, halk şiirinin temel ögesidir. Hece ölçüsünün daha çok 7'li, 8'li ve 11 'li kalıpları kullanılır.

Elma verdim almazsın	7	
Hiç hâlimi sormazsın	7	7'li hece ölçüsü
Hangi bağın gülüsün	7	
Vaktin gelir solmazsın	7	

Nazım Birimi: Manzume ya da manzum eserlerde dizelerin kümeleniş biçimine nazım birimi denir.

DİZE (MISRA) : Manzumenin her satırına dize denir.

BEYİT: Anlam bütünlüğü taşıyan iki dizelik bölümlere beyit denir.

DÖRTLÜK: Bir anlam bütünlüğü taşıyan ve dört dizeden oluşan bölümlere dörtlük denir.

DURAK: Bazı manzumelerde, dizelerin okunuşunda meydana gelen belirli kesintilere durak denir. Duraklamalar sözcüklerin ortasında yapılmaz; sözcük bölünmez. Bazı dizelerde ise durak bulunmaz.

DURAK ÖRNEĞİ

İncecikten / bir kar yağar	4+4=8
Tozar Elif / Elif diye	4+4=8
Deli gönül / abdal olmuş	4+4=8
Gezer Elif /Elif diye.	4+4=8

ŞİİRDE UYAK (KAFİYE): Dize sonlarında ses bakımından benzeşen, anlam ve görev yönünden ayrı olan harf, hece ve sözcüklerin benzerliğidir.

KAFİYE (UYAK) ÇEŞİTLERİ

1. YARIM UYAK
2. TAM UYAK
3. ZENGİN UYAK
4. TUNÇ UYAK
5. CİNASLI UYAK

YARIM UYAK: Dize sonlarında sadece bir sesin benzeşmesine yarım uyak denir.

Evlerinin önu çardak
Elifin elinde bardak
Sanki yeşil başlı ördek
Yüzer Elif Elif diye

TAM UYAK: Dize sonlarında iki sesin benzeşmesine tam uyak denir.

Orhan zamanından kalma bir duvar
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar.

ZENGİN UYAK: Dize sonlarında ikiden fazla sesin benzeşmesine zengin uyak denir.

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak

TUNÇ UYAK: Uyağı oluşturan sözcüklerden birinin, diğer sözcüğün içinde tam olarak yer almasıyla oluşan uyak türüne tunç uyak denir.

Bursa'da eski bir cami avlusu
Mermer şadırvanda şakırdayan su

CİNASLI UYAK: Dize sonlarında okunuşları ve yazılışları aynı; anlamları ayrı olan sözcüklerin oluşturduğu uyağa cinaslı uyak denir.

Böyle bağlar
Yar başın böyle bağlar,
Gül açmaz, bülbül ötmez,
Yıkılsın böyle bağlar.

Niçin kondun a bülbül
Kapımdaki asmaya
Ben yârimden ayrılmam
Götürseler asmaya.

REDİF: Dize sonlarında, uyaktan sonra gelen, yazılışları ve anlamları aynı olan ek ya da sözcüklere “redif” denir.

İstanbul’ dan Üsküdar’ a yol gider “gider” redif
Hanımlara deste deste gül gider. “-l” yarım uyak

Bizim elde bahar olur, yaz olur,
Göller dolu ördek olur, kaz olur, “olur” redif
Sevgi arasında yüz bin naz olur, “-az” tam uyak
Suçumu bağışla ben sana kurban.

ALİTERASYON: Bir mısradaki bir ses veya ses öbeğinin sık sık tekrarlanmasıdır.

Karşı yatan karlı kara dağlar karıyıptır otu bitmez.
Bir ben vardır ben de ben den içeri.

NAKARAT (Bağlama, Kavuştak): Manzumede, özellikle besteli söylenenlerde, her kıtadan sonra yinelenen dize ya da beyte nakarat denir.

Zara zeytinyağlı yiyemem - Bursa türküsü

Zeytinyağlı yiyemem (aman)
Basma (da) fistan giyemem
Senin gibi cahile
Ben efendim diyemem (aman)

Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yârim nerelerde

Kara üzüm asması
Yeşil olur yazması
Ben yârimden ayrılmam
Kara yazı yazması

Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yârim nerelerde

UYAK DÜZENİ:

Düz uyak: Dörtlüğün birinci dizesiyle ikinci dizesinin, üçüncü dizesiyle dördüncü dizesinin uyaklı olmasıdır. “aabb” şeklinde gösterilir.

Geceyle bir durgunluk oldu suda.....a
Balıklar yosunlar gibi uykuda..... a
Dallarda rüzgâr hışırtısı dindi.....b
Bütün kuşlar yuvalarında şimdi..... b

Çapraz uyak: Dörtlüğün birinci dizesiyle üçüncü dizesinin, ikinci dizesiyle dördüncü dizesinin uyaklı olmasıdır.

Değil, işlerimiz yolunda değil..... a
Kaybettik eski düzen havasını..... b
Dağda çoban, denizde kaptan dâhil..... a
Şaşıran şaşırana pusulasını.....b

Sarmal uyak: Dörtlüğün birinci dizesiyle dördüncü dizesinin, ikinci dizesiyle üçüncü dizesinin uyaklı olmasıdır

Gezdi rüzgâr gibi enginlerde..... a
Acı dolu bir feryat gibiydi sesin.....b
Öyle sandım ki veda etmedesin..... b
Tanıdık olmadığın o büyük derde.....a

HALK ŞİİRİ

Halk içinden çıkmış, genellikle okuryazar olmayan kişilerce saz eşliğinde söylenen şiirlerdir. Halk şiirinde hece ölçüsü kullanılır. Halk şiirinin dili sade ve anlaşılırdır. Bu şiirin yaratıcıları halk ozanlarıdır. Bu kişiler, şiiri hem yaratan hem besteleyen hem de söyleyendir. Şiirin sonunda ozanların adı (mahlâs) geçer. Halk şiiri, sözlü geleneğe dayanır. Halk şiirlerinden çok azı, “cönk” adı verilen defterlerde toplanmıştır. Şiirler doğaçlama söylenir. *Konular; günlük yaşamdan, halkın acı ve sevinçlerinden alınmıştır.* Şiirlerin ortak teması; aşk, ayrılık, özlem, yığıtlık, doğa güzellikleridir. Halk şiiri söyleyen şairlere “ozan” ya da “âşık” adı verilir. *Türkü, mâni, koşma, ninni* halk şiirinin başlıca nazım biçimlerindendir.

HALK ŞİİRİ İLE SERBEST ŞİİR ARASINDAKİ FARKLAR

Halk şiirinin nazım birimi dörtlük, serbest şiirin nazım birimi dizedir. Halk şiirinde hece ölçüsü vardır. Serbest şiirde ölçü kaygısı yoktur. Halk şiiri genellikle saz eşliğinde söylenir. Serbest şiirde böyle bir özellik yoktur. Uyak, halk şiirinde belli bir düzen takip eder; serbest şiirde bu durum görülmez. Halk şiiri söyleyene ozan, serbest şiir yazana şair denir. Halk şiirinde kalıplaşmış benzetmeler kullanılır, serbest şiirde ise böyle bir kalıplaşma yoktur.